

Verwondering en ontvankelijkheid

Brief over waarden voor het katholiek onderwijs in Nederland

Verwondering is in het onderwijs een term die regelmatig wordt gebruikt. Het gaat dan bijvoorbeeld om het plezier van de ontdekking tijdens het leerproces. Verwondering voel je als iets je aandacht vraagt en je interesse wekt. De motivatie om te 'leren' kan daardoor groter worden. Wanneer je iets tegenkomt dat je nog niet kende, of wanneer je iets bekends plotseling in een ander licht ziet, kun je verwondering ervaren. Dat kan leerlingen helpen zich open te stellen voor nieuwe ervaringen.

Verwondering kan deel uitmaken van een proces van kennisverwerving en gepaard gaan met onderzoekende vragen, maar verwondering is iets anders dan nieuwsgierigheid. Als je nieuwsgierig bent, verlang je naar nieuwe informatie en ga je actief daarnaar op zoek. Verwondering is juist receptief; het is een ervaring dat je iets overkomt; er komt iets op je af waar je voor open staat en waardoor je gegrepen wordt. Verwondering over een zaak leidt vaak tot nieuwsgierigheid.

'Verwondering' wordt ook gebruikt in een meer gevoelsmatige context: als iets je overkomt dat je stil zet, iets dat je verrast en je aandacht vraagt. Onverwachte gebeurtenissen kunnen hiervan de aanleiding zijn

“ We zijn allemaal gefascineerd door de grote ontdekkingen over het heelal die astronomen ons tegenwoordig bieden. (...) Zowel in de wetenschap als in de filosofie kunnen we in de verleiding komen om alleen die antwoorden te krijgen die we al verwachtten, en ons niet te laten verrassen door nieuwe en onvoorziene ontdekkingen. Ik hoop dat je niet tevreden blijft met de resultaten van je onderzoek totdat je ook de ervaring hebt gehad verrast te worden. En ook al kijk je naar de werkelijkheid door het raam van de astronomie, zorg ervoor dat je de andere ramen niet verwaarloost die je andere belangrijke werkelijkheden kunnen laten zien. (...) Misschien is het meest verbazingwekkende aan dit universum wel dat het wezens zoals ons bevat, mannen en vrouwen die het vermogen bezitten om het met verwondering te observeren en te bevragen.”

- Paus Franciscus, aan de deelnemers van de zomerschool astrofysica van het Vaticaanse Observatorium, Rome, 15 juni 2023

Gespreksvragen

► Herinner je je momenten waarop je je verwonderde? Waarover verwonderde je je en wat deed dat met je?

► Welke ervaringen heb je op school met momenten waarin de schoolroutine werd doorbroken en je vanuit verwondering iets nieuws ontdekte? Wat maakte het bijzonder?

► Hoe maak je ruimte voor zulke ‘onderbrekingen’?

► Hoe betrek je andere leerlingen erbij wanneer een leerling zich verwondert?

► Hoe zie jij de rol van verwondering in het leerproces?

Vanzelfsprekendheden vallen weg en je ervaart dat de werkelijkheid anders of groter is dan je verwacht had. Verwondering kan een meer contemplatief karakter hebben en een reactie zijn op iets dat ons bevattingsvermogen overstijgt, zoals verwondering over het leven. Mens wie ben je en waarom ben je er?

Verwondering kun je niet afdwingen. De ervaring dat iets je raakt en je je daardoor laat aanspreken, is een ervaring die je niet zomaar kunt oproepen. Je weet niet waar en wanneer het gebeurt, maar op het moment dat het gebeurt, is het goed om er ruimte voor te maken. Soms kun je ineens door iets gefascineerd raken waar je eerder aan voorbij ging en ontdek je iets van het mysterieuze in het leven.

Iets moois zien of horen geeft geen garantie dat je erdoor geraakt wordt. Wel kan een leerkracht of docent door een sensitieve houding de initiële verwondering van een leerling opmerken en versterken. En door de

emotionele betrokkenheid van je leerlingen aan te wakkeren, bijvoorbeeld door gebruik te maken van verhalen en hen kunst te laten zien, en in de lesinhoud bijvoorbeeld aandacht te geven aan bijzondere aspecten van het alledaagse kun je de kansen op verwondering bevorderen.

Voor verwondering is ook zekere rust nodig, aandacht, soms zelfs stilte - de openheid om ►

Gespreksvragen

► Hoe geef je ruimte aan verwondering bij je leerlingen en hoe stimuleer je hen daarin?

► Ervaar je zelf in het alledaagse en vertrouwde ook het vreemde en mysterieuze?

► Hoe schep je in de klas een klimaat waarin leerlingen met elkaar spreken vanuit ervaringen van verwondering?

► Wat hindert om open te staan voor een goed gesprek en voor nieuwe ervaringen?

Werkvorm

Wandel met een groepje collega's (of leerlingen) in de omgeving van de school (bijvoorbeeld in een parkje, langs een slootkant of op een plein); blijf ergens stilstaan en kijk en luister met aandacht. Laat enkelen iets benoemen dat ze zien of horen en dat hen opvalt, en laat hen verwoorden waarom dat hen raakt.

Laat enkele anderen daarop reageren (zonder discussie en zonder kritiek) door te benoemen wat hen raakte in de woorden die ze hoorden van hun collega's (of medeleerlingen).

►geraakt te kunnen worden. Daarvoor lijkt onze tijd weinig ruimte te bieden. In het onderwijs is er steeds meer aandacht voor zaakvakken en minder voor vakken waarbij de kunde en de vorming moeilijker toetsbaar zijn. En door de digitale afleidingen, ook op school, en de versnelling van het economische leven – met zijn noodzaak van voortdurende innovatie en productiviteitsverhoging – zijn rust en aandacht niet vanzelfsprekend. Alles moet snel en efficiënt gebeuren, zo lijkt het. Dat kan ertoe leiden dat het talent van een kind om zich te verwonderen minder wordt aangesproken en het minder de kans krijgt om het te ontwikkelen.

Niet alleen de snelheid van onze samenleving kan het lastig maken om je te laten raken en je te verwonderen. Ook de toenemende agressiviteit in onze samenleving en de nadruk op het inrichten van je leven naar je eigen wensen kunnen een houding van openheid hinderen.

In onze huidige samenleving lijkt de waardering voor een houding van openheid en luisterbereidheid af te nemen. Wie een andere mening heeft of anders gelooft of handelt, wordt steeds vaker als een hindernis beschouwd: niet als iemand met wie je in gesprek kan gaan, maar als iemand die zijn mond moet houden. Maar in de klas en in de samenleving is het niet alleen nodig dat ik kan zeggen wat ik denk en voel, en de ander wat die ander zeggen wil zonder dat we echt naar elkaar luisteren, maar dat we open staan voor elkaar en luisteren naar wat de ander mij te zeggen heeft en dat we de wil hebben om daarop te antwoorden.

Gespreksvraag

► Hoe breng je leerlingen met verschillende achtergrond en overtuigingen met elkaar in gesprek over wat hen raakt en wat vragen bij hen oproept?

Werkvormen

1. Plaats een kunstwerk (schilderij of beeld) in de klas. Nodig een groepje collega's (of leerlingen) uit om het kunstwerk rustig te bekijken en vraag hen wat dit met hen doet. Voelen ze bewondering of verwondering over het kunstwerk? En zo ja, vraag hen om dit te verwoorden.

2. Leg op een tafel foto's neer van mensen van verschillende leeftijden en verschillende achtergronden. Nodig een groepje collega's (of leerlingen) uit om de foto's rustig te bekijken en één foto uit te kiezen. Vraag ieder zich in te denken wat de persoon op de foto van zijn of haar keuze denkt en voelt. Laat ieder vervolgens vertellen wat hij of zij zich indenkt dat de persoon op de foto denkt en voelt. Laat enkele deelnemers verwoorden wat zij zelf ervoeren toen zij zich inleefden in de persoon van de foto.

Levensbeschouwelijk bezinnen op het wonder van het leven

Zowel bij het vak godsdienst-levensbeschouwing als bij andere vakken is het belangrijk om ruimte te geven aan ervaringen van verwondering en geraakt worden, daarop te reflecteren en een besef te ontwikkelen van het wonder van het leven en van transcendentie. Door woorden daarvoor te zoeken kan een 'tweede taal' worden ontwikkeld: de taal van verwondering, van barmhartigheid en naastenliefde.

Bijbelverhalen en verhalen over heiligen, religieuze riten en gewoonten en kunst kunnen je helpen om je te oefenen in openheid en het ontwikkelen van een luisterhouding. Ze zijn er niet op gericht om te beheersen en te controleren of om economische groei te realiseren, maar willen heel andere dimensies

van het leven naar voren halen, die je als mens kunnen omvormen en het leven in een ander licht stellen: het leven als een liefdevol antwoord op het goede dat ons ‘zomaar’ overkomt en als uitnodiging om anderen te laten delen in het goede.

Bijbelverhalen, in al hun gelaagdheid, kunnen voor de leerlingen een rijke wereld openen. Zo kunnen leerlingen op het spoor komen van wat het betekent om mens te zijn in het licht van God en van Jezus Christus.

In het evangelie wordt verteld dat de mensen naar Jezus luisterden en zich verbaasd afvroegen: “Waar heeft Hij dat vandaan? En wat is dat voor een wijsheid die Hem geschonken is? En wat zijn dat voor wonderen, die zijn handen verrichten?” (**Markus 6,2**) En dat gebeurde niet één keer, maar bij herhaling (zie b.v.: **Markus 1,22; 12,17**).

Wonderen in de bijbel

In sommige bijbelverhalen komen we wonderen tegen. Jezus genas veel zieken. Toen Jezus bijvoorbeeld het dorp Betsaida bezocht, werd een blinde man bij Hem gebracht en vroeg men Jezus om die man aan te raken. Jezus nam de man aan de hand mee naar buiten het dorp, raakte zijn ogen aan en vroeg: Ziet u iets? De man begon weer te zien en zei: “Ik zie de mensen als bomen, maar ze lopen rond”. Opnieuw legde Jezus zijn handen op de ogen van de blinde man en daarna zag hij alles duidelijk (**Markus 8, 22-25**). Heel bekend is ook het verhaal van de verlamde man die door vrienden bij Jezus gebracht wordt; als het dan de vrienden niet lukt om met de verlamde man het huis binnen te komen waar Jezus is, gaan ze het dak op, breken het open en laten ze hun verlamde vriend op een draagbed naar beneden zakken tot vlak voor Jezus. Jezus zegt dan tegen de man: “Sta op, pak je bed op en loop!” En hij staat op en pakt zijn bed op en loopt weg (**Lukas 5, 17-26**). Een ander wonder deed Jezus in het dorp Kana: toen halverwege een bruiloft de wijn bijna op was, zorgde Hij voor een overvloed aan goede wijn (**Johannes 2, 1-11**).

Een wonder is iets dat in onze tijd meestal ver van ons afstaat, maar wonderen gebeuren nu nog steeds. De wonderen in de bijbel zijn ‘tekens’; daarin verschijnt een ander perspectief, dat wij niet kunnen zien maar waar we wel op kunnen hopen; een perspectief op een wereld waarin niemand meer ziek, zwak of oneerlijk is, een wereld vol vreugde, waarin Gods goedheid helemaal doorbreekt.

Je laten aanspreken

Een uitgangspunt van het christelijk geloof is dat mensen ‘geroepen’ kunnen worden door iets of iemand buiten ons en dat je daarvoor open staat en er liefdevol op reageert, zodat er wezenlijk verbinding ontstaat. Het is de ervaring dat je je laat aanspreken door een situatie of door je medemens die een appèl op je doet, of door God.

Jezus sprak mensen aan. Bijvoorbeeld, toen hij de stad Jericho bezocht en de hoofdamtenaar van de belastingen zag, die in een boom geklommen was om Jezus te zien: “Zachetüs, ►

“Zonder openheid voor het nieuwe en vooral – luister goed – zonder openheid voor Gods verrassingen, zonder verwondering, wordt het geloof een vermoeiende litanie die langzaam uitdooft en een gewoonte wordt. Ik noemde het woord verwondering. Wat is dat? Verwondering is wat er gebeurt als we God ontmoeten. “Ik heb de Heer ontmoet.” Lees het Evangelie: heel vaak voelen mensen die Jezus ontmoeten en Hem herkennen, verwondering. En wij moeten bij de ontmoeting met God dezelfde weg gaan: verwondering voelen. Het is als het ware het garantiebewijs dat die ontmoeting echt is en geen routine.”

- Paus Franciscus tijdens het angelusgebed van zondag 4 juli 2021

► klim vlug naar beneden, want vandaag moet ik in jouw huis te gast zijn.” Zacheüs ontvangt Jezus vol blijdschap. Er komt negatief commentaar: waarom gaat Jezus naar die man? Zacheüs stond bekend als iemand die oneerlijk was en te veel geld van de mensen vroeg. Maar binnen zegt Zacheüs tegen Jezus: “Heer, bij deze schenk ik de helft van mijn bezit aan de armen; en als ik iemand iets afgeperst heb, geef ik het hem vierdubbel terug.” (Lukas 19, 1-10) Aangesproken worden door Jezus kan ertoe leiden dat je verandert. Ineens is er een ontmoeting die je leven in een heel ander licht zet.

Als je er oog voor hebt, zie je dat in je leven soms wonderlijke dingen gebeuren. Ineens kan in het leven van alledag een ander perspectief oplichten. Verwondering is ontstaan voor wat ons overstijgt, voor wat ‘niet kan’, voor wat ons geschonken wordt en voor liefde die sterker is dan al het andere. Als de ontvankelijkheid hiervoor groeit, kan het gebeuren dat (kleine) wonderen worden opgemerkt. Dat maakt het leven rijker.

Samen lezen

Iets wonderlijks overkwam Mozes in de Sinaïwoestijn toen hij zijn kudde schapen en geiten aan het hoeden was. Hij zag een brandende doorstruik die niet verteerde en toen hij dichterbij kwam, hoorde hij een stem. Lees samen dit verhaal uit de bijbel (**Exodus 3**). Probeer vervolgens **(1)** om je voor te stellen wat daar gebeurt en laat dit op je inwerken. Spreek daarna met elkaar over **(2)** wat Mozes overkomt en wat dit met hem doet en **(3)** wat dit verhaal met jou doet; hoe zou jij reageren als zo iets jou zou overkomen?

Colofon

Deze brief is geschreven door het Officium Educationis en uitgegeven door de Nederlandse Katholieke Schoolraad. Voor vragen kunt u zich wenden tot:

Secretariaat Rooms-Katholieke Kerk
Officium Educationis
Postbus 262
3740 AG Baarn